Flannery O'Connor

Gero žmogaus reik paieškot

Ir kiti apsakymai

Iš anglų kalbos vertė Emilija Ferdmanaitė

RARA

Vilnius, 2026

GERO ŽMOGAUS REIK PAIEŠKOT

Močiutė nenorėjo važiuoti į Floridą. Ji norėjo aplankyti keletą giminių rytiniame Tenesyje, tad vis nepraleisdavo progos pamėginti perkalbėti Beilį. Beilis – sūnus, jiedu kartu gyveno – buvo jos vienturtis. Jis sėdėjo prie stalo, ant kėdės krašto, palinkęs virš oranžinių sporto puslapių.

– Tu dabar paklausyk, Beili, – tarė ji, – va, pažiūrėk čionai, paskaityk šitą. – Ir atsistojo greta, viena ranka įsispendusi į liesą klubą, kita šnarindama laikraštį jam virš pliktelėjusios galvos. – Čia rašo, kad tasai vyrukas, pasivadinęs Atskalūnu, pabėgo iš federalinio kalėjimo ir traukia Floridos pusėn, ir, va, paskaityk, ką jis padaręs tiems žmonėms. Tu paskaityk. Nieku gyvu nevežčiau savo vaikų ten, kur laisvėje šlaistosi šitoksai nusikaltėlis. Sąžinė neleistų.

Beilis nė akių nepakėlė nuo skaitinio, tad ji apsisuko ir kreipėsi į vaikų motiną – jauną kelnėtą moterį apskritu ir kaip kopūstas nekaltu veidu, perrištu žalia skarele; du skarelės kampai styrojo viršugalvyje

tarytum kiškio ausys. Ji sėdėjo ant sofos ir maitino kūdikį abrikosais iš stiklainėlio.

– Vaikai jau buvę Floridoje, – tarė senoji ponia. – Įvairovės dėlei galėtumėt nusivežt kur kitur, kad pamatytų pasaulio, išplėstų akiratį. Rytų Tenesyje jie dar niekad nebuvę.

Vaikų motina, regis, nesiklausė, tačiau aštuonmetis berniukas Džonas Veslis, akiniuotas druckis, neiškentė:

– Jei nenori važiuot į Floridą, tai ko nepasilieki namie?

Jiedu su Džiune Star gulėjo ant grindų ir skaitė komiksus.

– Ji nepasiliktų namie, net jei karalienės karūną pasiūlytum, – nepakeldama gelsvaplaukės galvos tarė Džiunė Star.

– Na gerai, o ką darytumėt, jei pakliūtumėt tam Atskalūnui į nagus? – paklausė močiutė.

– Vožčiau į snukį, – atšovė Džonas Veslis.

– Ji nepasiliktų namie nė už milijoną dolerių, – tarė Džiunė Star. – Bijotų ką nors praleisti. Jai visur reikia važiuot, kur tik mes važiuojam.

– Tu man žiūrėk, panelyte, – atkirto močiutė. – Prisimink, kai kitą kartą norėsi, kad sugarbiniuočiau plaukus.

Džiunė Star atšovė, kad jos plaukai ir taip garbiniuojasi, iš prigimties.

Kitą rytą močiutė pati pirmutinė įsitaisė automobilyje, pasirengusi kelionei. Į kampą buvo įspraudusi didelį juodą kelionkrepšį, panašų į hipopotamo galvą, po juo paslėpė pintinę su katinu Piti Singu. Katino nė nemanė trims dienoms palikti vieno namie: jis pernelyg jos ilgėtųsi, be to, ji bijojo, kad besitrindamas užkliudys dujinės viryklės rankenėlę ir nuo dujų užtrokš. Jos sūnus Beilis nemėgo rodytis moteliuose su katinu.

Ji sėdėjo užpakalinėje sėdynėje tarp Džono Veslio ir Džiunės Star. Beilis, vaikų motina ir kūdikis sėdėjo priekyje; iš Atlantos jie išvažiavo aštuntą keturiasdešimt penkios, automobilio rida siekė 55890.

Močiutė viską užsirašė, manė, kad grįžus bus įdomu pažiūrėti, kiek nuvažiuota mylių. Miesto pakraštį jie pasiekė per dvidešimt minučių.

Senoji įsitaisė, nusimovė baltas medvilnines pirštinaites ir kartu su rankine padėjo ant užpakalinio lango atbrailos. Vaikų motina tebemūvėjo kelnes ir teberyšėjo žaliąją skarelę, o močiutė buvo pasipuošusi tamsiai mėlyna šiaudine skrybėlaite su prisegta baltų našlaičių puokštele ir tamsiai mėlyna suknele smulkiais baltais taškučiais. Suknelės apykaklė ir rankogaliai buvo iš balto organdžio, apsiūti nėriniais, o ties kaklo iškirpte ji segėjo violetinių medžiaginių našlaičių puokštelę su paslėptu kvepiančiu maišeliu. Jeigu kely nutiktų nelaimė ir kas nors pamatytų ją negyvą ant plento, iškart suprastų: ji buvo tikra dama.

Močiutė pasakė mananti, kad diena kelionei būsianti pati ta, nei per karšta, nei per šalta, ir priminė Beiliui, jog didžiausias leistinas greitis – penkiasdešimt penkios mylios per valandą ir jog kelių patruliai paprastai tyko pasislėpę už reklaminių skydų bei tankesnių pakelės medžių ir puola vytis tau dar nespėjus sulėtinti. Važiuojant ji atkreipdavo bendrakeleivių dėmesį į įdomesnes kraštovaizdžio detales: Stoun Mauntinas; melsvo granito atodangos, šen bei ten stūksančios abipus plento; sodriai raudoni molingi šlaitai, išmarginti violetiniais ruoželiais; įvairūs pasėliai, virš žemės mezgantys žalių nėrinių eiles. Medžiai skendėjo sidabriškai baltoje saulės šviesoje, net skurdžiausi iš jų žėrėjo. Vaikai skaitė komiksus, jų motina vėl snūduriavo.

– Važiuojam per Džordžiją kuo greičiau, kad nereikėtų ilgai į ją žiūrėti, – burbtelėjo Džonas Veslis.

– Jeigu būčiau mažas berniukas, – tarė močiutė, – apie savo gimtąją valstiją taip nekalbėčiau. Tenesyje yra kalnai, o Džordžijoje – kalvos.

– Tenesis yra prasčiokų šabakštynas, – atšovė Džonas Veslis, – o Džordžija irgi niekam tikusi valstija.

– Teisybę sakai, – pritarė Džiunė Star.

– Mano laikais, – pareiškė močiutė, sunerdama plonus, gyslotus pirštus, – vaikai gerbė savo gimtąsias valstijas, tėvus ir visa kita. Žmonės anuomet buvo padorūs. Oi, pažiūrėkit, koks mielas negriukas! – tarė ir parodė į negrų vaiką lūšnos tarpduryje. – Tikras paveikslėlis, ar ne? – Ir visi atsisukę pro užpakalinį langą pasižiūrėjo į negriuką. Šis pamojavo.

– Be kelnių, – tarė Džiunė Star.

– Matyt, neturi, – paaiškino močiutė. – Kaime negriukai neturi daug ko, ką turime mes. Jei mokėčiau tapyt, nutapyčiau, – pridūrė.

Vaikai susikeitė komiksais.

Močiutė pasisiūlė palaikyti kūdikį, ir vaikų motina perdavė jį per priekinės sėdynės atlošą. Močiutė pasisodino mažylį ant kelių, supo ir pasakojo apie viską, kas matyti pro langą. Vartė akis, dėjo lūpas tūtele ir bruko liesą, sudiržusį veidą jam prie švelnių žandukų. Retkarčiais jis apdovanodavo ją kažkokia tolima šypsena. Jie važiavo pro didelį medvilnės lauką, kurio viduryje, tarytum maža salelė, aptverti stovėjo penki ar šeši kapai.

– Žiūrėkit, kapinaitės! – sušuko močiutė. – Tai senos šeimos kapinės. Jos priklausė plantacijai.

– O kur plantacija? – paklausė Džonas Veslis.

– Vėjo nublokšta, – atsakė močiutė. – Cha cha.

Perskaitę visas į kelionę pasiimtas komiksų knygeles, vaikai išsitraukė pietus ir ėmė užkandžiauti. Močiutė suvalgė sumuštinį su žemės riešutų sviestu ir alyvuogę; ji neleido vaikams pro langą išmesti dėžutės ir popierinių servetėlių. Kai nebeliko ką veikti, jie ėmė žaisti: vienas išsirinkdavo debesį, o kiti du turėdavo atspėti, į ką tas panašus. Džonas Veslis išsirinko panašų į karvę, Džiunė Star atspėjo, kad karvė, bet Džonas Veslis atšovė: ne, automobilis; Džiunė Star pareiškė, kad jis sukčiauja, ir jiedu šoko peštis, nepaisydami per vidurį sėdinčios močiutės.

Močiutė pasisiūlė papasakoti vaikams istoriją, jei tik jie nurimsią. Pasakodama vartė akis, lingavo galvą ir visaip teatrališkai maivėsi. Kadaise, kai dar buvo netekėjusi panelė, jai piršęsis toks ponas Edgaras Atkinsas Tygardenas iš Džasperio Džordžijos valstijoje. Jos žodžiais tariant, vyras buvęs labai išvaizdus, tikras džentelmenas, kiekvieną šeštadienio popietę atnešdavęs jai arbūzą su išpjaustinėtais savo inicialais – E. A. T. Na, tai vieną šeštadienį, pasakojo ji, ponas Tygardenas atnešęs arbūzą, bet nieko neradęs namie, palikęs jį prieangyje, sėdęs vežiman ir pardardėjęs į Džasperį, tačiau arbūzo močiutė taip ir neparagavusi, nes vienas negriūkštis, perskaitęs inicialus E. A. T.[1], jį suvalgęs! Istorija Džonui Vesliui užkabino juoko gyslelę, jis negalėjo liautis kikenęs, o štai Džiunei Star pasirodė nieko verta. Ji pareiškė, kad netekėtų už vyro, kuris vien arbūzą šeštadieniais teatneša. Močiutė atsakė, kad būtų gerai padariusi, jei būtų ištekėjusi už pono Tygardeno, nes jis buvo tikras džentelmenas, o kai tik išėjo „Coca-Cola“ akcijos, jų prisipirko ir vos prieš kelerius metus pasimirė kaip labai turtingas žmogus.

Jie sustojo „Bokšte“ suvalgyti grilyje pakeptų sumuštinių. „Bokštas“, iš dalies tinkuotas, iš dalies medinis pastatas – degalinė ir sykiu šokių salė, – buvo suręstas laukymėje netoli Timočio. Jis priklausė tokiam storuliui, pramintam Raudonuoju Semiu Batsu, o ant pastato ir palei plentą mylių mylias į abi puses margavo reklamos: PARAGAUKITE RAUDONOJO SEMIO BARBEKIU. NIEKUR NERASITE TOKIO KAIP PAS RAUDONĄJĮ SEMĮ! RAUDONASIS SEMIS! LINKSMŲ PLAUČIŲ STO-RULIS! VETERANAS! RAUDONASIS SEMIS – JŪSŲ PASLAUGOMS!

Raudonasis Semis gulėjo ant plikos žemės prie „Bokšto“, galvą pakišęs po sunkvežimiu, o šalia jo čiauškėjo pilka pėdos ūgio bėždžionėlė, grandine prirakinta prie kininės melijos kamieno. Vos

1 *Eat* – valgyk (angl.; čia ir toliau – vert. past.).

pamačiusi vaikus šokant iš automobilio ir bėgant artyn, beždžionėlė vėl stryktelėjo į medį ir užsikorė ant aukščiausios šakos.

Iš vidaus „Bokštas" atrodė kaip ilga tamsi salė: viename gale baras, kitame stalai, per vidurį vieta šokiams. Visi susėdo prie lentinio stalo šalia muzikos automato, ir Raudonojo Semio žmona, aukšta, saulės nugairinta moteriškė, už odą šviesesnių plaukų ir akių, priėjo priimti užsakymo. Vaikų motina į automatą įmetė dešimt centų, užgrojo „Tenesio valsas" ir močiutė pasakė, kad nuo tos melodijos jai visada užeina ūpas šokti. Paklausė Beilio, ar nenorėtų jos pašokdinti, bet šis tik piktai į ją dėbtelėjo. Beilis nebuvo tokio giedro būdo kaip motina, kelionės jį nervino. Rudos močiutės akys žibėjo. Ji lingavo galvą ir sėdėdama ant kėdės dėjosi šokanti. Džiunė Star pareikalavo paleisti ką nors, pagal ką galėtų patrepsėti, tad vaikų motina įmetė dar dešimt centų, automatas užgrojo smagią melodiją, Džiunė Star išėjo į šokių aikštelę ir atliko savąjį stepo numerį.

– Argi ne meilutė? – persisvėrusi per prekystalį tarė Raudonojo Semio žmona. – Gal pasiliksi pas mane ir būsi mano dukrelė?

– Tai jau ne, – atšovė Džiunė Star. – Nė už milijoną dolerių negyvenčiau tokioj skylėj!

Ir nubėgo atgal prie stalo.

– Argi ne meilutė? – pakartojo moteris ir mandagiai išsišiepė.

– Kaip tau ne gėda? – sušnypštė močiutė.

Pasirodė Raudonasis Semis ir liepė žmonai liautis ramsčius barą – tegu verčiau pasiskubina su užsakymu. Jo chaki spalvos kelnės buvo nusmukusios ant strėnų, pilvas kabojo virš jų tarsi miltų maišas ir siūbavo po marškiniais. Jis priėjo arčiau, plestelėjo prie gretimo stalo ir išleido keistą garsą – lyg atsidusdamas, lyg jodliuodamas.

– Suk nesisukęs, niekaip neišloši, – tarė. – Niekaip neišloši. – Ir nusišluostė raudoną prakaituotą veidą papilkėjusia nosine. – Šiais laikais nebežinai, kuo gali pasitikėt, – tęsė. – Ar ne taip?

– Žmonės tikrai nebėra tokie malonūs kaip anksčiau, – pritarė jam močiutė.

– Štai aną savaitę čia buvo užsukę du vyrukai, – pradėjo pasakoti Raudonasis Semis, – atvažiavo kraisleriu. Mašina sena, apdaužyta, bet dar nebloga, vaikinai iš pažiūros padorūs. Sakėsi dirbą medvilnės fabrike, ir žinot ką – leidau jiems įsipilt benzino skolon. Na ir kam aš taip padariau?

– Užtat, kad esate geras žmogus! – išpyškino močiutė.

– Taigi, ponia, turbūt taip, – tarė Raudonasis Semis, lyg jos atsakymas būtų atvėręs akis.

Jo žmona atnešė visas penkias lėkštes be padėklo – po dvi kiekvienoje rankoje, penktą balansavo ant dilbio.

– Anei gyvos dvasios šitam margam Dievulio pasauly nerasi, kuria galėtum pasitikėt, – pasakė ji. – Anei vienutėlės, – pakartojo žiūrėdama į Raudonąjį Semį.

– Skaitėt apie tą nusikaltėlį, Atskalūną, pabėgusį iš kalėjimo? – paklausė močiutė.

– Nė kiek nenustebčiau, jei čia atsibelstų, – tarė moteris. – Užtektų jam išgirst apie šitą vietą, kaip Dievą myliu, – nenustebčiau jį čia išvydus. Užtektų jam išgirst, kad kasoj yra bent du centai, nenustebčiau, jei jis...

– Gana, – nutraukė ją Raudonasis Semis. – Eik, atnešk žmonėms kokakolų.

Moteriškė nuėjo atnešti likusio užsakymo.

– Gero žmogaus reik paieškot, – tęsė Raudonasis Semis. – Viskas eina velniop. Dar pamenu laikus, kai galėdavai išeit iš namų ir palikt tinklines duris neužkabintas. Dabar nėr ko nė kalbėt.

Jiedu su močiute ėmė šnekučiuotis apie geresnius laikus. Senoji pareiškė mananti, kad dėl viso šito kalta vien Europa. Europa elgiasi taip, tarsi mes būtume pinigais aptekę, o Raudonasis Semis atsakė, kad nėr ko nė kalbėt – šventa teisybė. Vaikai išbėgo laukan į

žilpinančią saulės šviesą pažiūrėti beždžionės nėriniuotame melijos medyje. Beždžionė buvo užsiėmusi – rankiojo iš kailio blusas, kiekvieną atsargiai perkąsdavo it kokį gardumyną.

Kaitrią popietę jie vėl leidosi į kelią. Močiutė knapsėjo, kas kelias minutes pabusdama nuo savo pačios knarkimo. Už Tumsboro visai pakirdo ir prisiminė, kad sykį, dar jauna panelė, viešėjo senoje plantacijoje čia netoliese. Papasakojo, jog namo fasadą puošusios šešios baltos kolonos, į jį vedusi ąžuolų alėja, o priekyje abipus kelio stovėjusios dvi medinės vijokliais apraizgytos pavėsinės, kur pasivaikščiojusi sode galėdavai prisėsti su kavalieriumi. Ji tiksliai prisiminė, kuriuo keliu reikia sukti norint ten nuvažiuoti. Žinojo, kad Beilis nenorės gaišti laiko pavėpsoti į kažin kokį seną namą, bet kuo daugiau apie jį kalbėjo, tuo labiau jai knietėjo dar kartą jį pamatyti ir sužinoti, ar dar tebestovi tiedvi vienodos pavėsinės.

– Tame name buvo slaptavietė, – gudriai pasakė meluodama, bet norėdama, kad tai būtų tiesa. – Žmonės pasakojo, kad, per šias apylinkes žygiuojant Šermano kariams[1], suslėpė joje visą šeimos sidabrą, o paskui taip ir nerado...

– Ei! – sušuko Džonas Veslis. – Važiuojam pažiūrėt! Mes jį surasim! Išklibinsim visas medines lentas ir surasim! Kas ten gyvena? Kur reikia pasukt? Ei, tėti, galim ten pasukt?

– Mes dar niekad nematėm namo su slaptaviete! – suklykė Džiunė Star. – Važiuojam prie namo su slaptaviete! Ei, tėti, galim nuvažiuoti pažiūrėt namo su slaptaviete?

– Čia visai netoli, tikrai žinau, – pasakė močiutė. – Neužtruksime nė dvidešimties minučių.

Beilis žiūrėjo tiesiai. Žandikaulis sukąstais dantimis buvo kietas kaip pasaga.

1 Sąjungos generolo Williamo T. Shermano vadovauta Šiaurės kariuomenė JAV pilietiniame kare; Pietuose jo vardas siejamas su 1864 m. niokojamu žygiu per Džordžiją.

– Ne, – atsakė.

Vaikai ėmė rėkti ir spiegti, kad nori pamatyti namą su slaptaviete. Džonas Veslis spardė priekinės sėdynės atlošą, o Džiunė Star pakibo motinai ant peties ir nusiminusi verkšleno į ausį, jog jiems niekad neleidžiama pramogauti, net per atostogas, jog jie niekad nedaro to, ko nori JIE PATYS. Kūdikis ėmė klykti, o Džonas Veslis spardė sėdynės atlošą taip smarkiai, kad tėvui kaskart sudiegdavo inkstus.

– Gana! – suriko šis ir sustabdė automobilį kelkraštyje. – Ar neužsičiaupsit visi? Gal galit bent sekundę užsičiaupt? Jei neužsičiaupsit, niekur nebevažiuosim.

– Ta kelionė jiems būtų labai pravarti ir pamokanti, – sumurmėjo močiutė.

– Tiek to, – tarė Beilis, – bet įsidėmėkit: dėl tokių niekų stojame pirmą ir paskutinį kartą. Pirmą ir paskutinį.

– Vieškelis, kuriuo turėjom pasukti, liko maždaug už mylios, – pridūrė močiutė. – Pastebėjau jį pravažiuodama.

– Vieškelis, – sudejavo Beilis.

Kai jie pasuko atgal, vieškelio link, močiutė prisiminė ir daugiau namo detalių: puošnų vitražinį langą virš paradinių durų, žvakių sietyną prieškambaryje. Džonas Veslis pareiškė, kad slaptavietė veikiausiai bus židiny.

– Į tą namą jūs nepateksit, – pareiškė Beilis. – Nežinia, kas ten gyvena.

– Kol jūs prie durų kalbėsitės su tais žmonėmis, aš apibėgsiu aplinkui ir įlipsiu pro langą, – pasisiūlė Džonas Veslis.

– Mes visi liksim mašinoj, – pasakė jo motina.

Jie pasuko į vieškelį; automobilis kratydamasis lėkė pirmyn, skendėdamas rausvų dulkių debesyse. Močiutė prisiminė laikus, kai dar nebuvo asfaltuotų kelių ir prireikdavo ištisos dienos trisdešimčiai mylių įveikti. Vieškelis vingiavo per kalvas – šen bei ten

pasitaikydavo netikėtų išgraužų ir staigių posūkių ties pavojingais skardžiais. Vieną akimirką jie atsidurdavo ant kalvos, o apačioje mylių mylias, kiek akys užmatė, driekdavosi melsvos medžių viršūnės; kitą akimirką jau būdavo raudonoje dauboje, iš aukštai stebimi apdulkėjusių medžių.

– Jei tas namas tučtuojau nepasirodys, – pasakė Beilis, – suku atgal.

Kelias atrodė tarsi ištisus mėnesius niekieno nevažinėtas.

– Jau visai netoli, – patikino močiutė, ir tą pačią akimirką jai dingtelėjo siaubinga mintis. Tokia gėdinga, kad močiutės veidas išraudo, akys išsipūtė, o kojos nevalingai trūktelėjo ir spirtelėjo kampe padėtą kelionkrepšį. Vos tik šis kryptelėjo, laikraštis, dengiantis pintinę, šnypšdamas pakilo ir katinas Piti Singas šoko Beiliui ant peties.

Vaikai buvo nublokšti ant grindų, o jų motiną, glėbyje spaudžiančią kūdikį, pro duris išsviedė ant kelio; močiutę smūgis nubloškė į priekinę sėdynę. Automobilis vieną kartą apsivertė ir nusileido ant ratų pakelės griovyje. Beilis liko vairuotojo vietoje, o katinas – pilkai rainas, plačiu baltu snukiu ir oranžine nosimi – laikėsi įsikibęs jam į kaklą tarsi koks vikšras.

Vos supratę, kad gali pajudinti rankas ir kojas, vaikai išsikrapštė iš automobilio šaukdami:

– Mes patekome į AVARIJĄ!

Močiutė, gūžtamasi po prietaisų skydeliu, vylėsi buvusi sužeista ir taip išvengsianti Beilio rūstybės. Šiurpi mintis, šovusi jai į galvą prieš pat avariją, buvo ta, kad namas, kurį ji taip ryškiai prisiminė, stovėjo ne Džordžijoje, o Tenesyje.

Beilis abiem rankomis nusiplėšė nuo sprando katiną ir šveitė pro langą į pušies kamieną. Tada išlipo iš mašinos ir ėmė žvalgytis vaikų motinos. Ši sėdėjo atsirėmusi į vandens išvagotą raudoną griovio šlaitą ir laikė klykiantį kūdikį; jai tebuvo perrėžtas veidas ir lūžęs petys.